

Jean Baudrillard

Celălalt prin sine însuși

diaphora

316965

ASA CĂRȚII DE ȘTIINȚĂ

Celălalt prin sine însuși

Celălalt prin sine însuși

Este paradoxal să faci panorama retrospectivă a unei opere care nu s-a vrut niciodată prospectivă, asemeni lui Orfeu care își întoarce prea repede privirea spre Euridice, trimițând-o pentru totdeauna în Infern. Trebuie procedat ca și cum opera ar preexista ei înseși, presimțindu-și sfârșitul încă de la început. Totuși, există aici un exercițiu de simulare ce poate intra în rezonanță cu una din temele majore ale ansamblului: să procedezi ca și cum această operă ar fi încheiată, ca și cum ea s-ar dezvolta de o manieră coerentă, ca și cum ar fi existat dintotdeauna. Nu văd deci un alt mod de a vorbi de ea decât în termeni de simulare, asemănător oarecum modului

în care Borges reconstituie o civilizație pierdută din fragmentele unei biblioteci. Asta înseamnă că eu nu-mi pun deloc problema verosimilității sociologice, căreia mi-ar veni infinit de greu să-i răspund, pot numai să mă pun în poziția unui călător imaginar care s-ar trezi cu aceste scrieri în față ca și cu niște manuscrise uitate și care, în lipsa unor documente ajutătoare, s-ar strădui să reconstituie societatea pe care eu o descriu.

Extazul comunicării

Total a plecat de la obiecte, dar nu mai există sistem al obiectelor. Critica lor era încă cea a unui semn încărcat cu sens, cu logica sa fantasmatică și inconștientă și cu logica sa diferențială și de prestigiu. În spatele acestor două logici, un vis antropologic: cel al unui statut al obiectului dincolo de schimb și de întrebuințare, dincolo de valoare și de echivalență, visul unei logici sacrificiale: dar, cheltuire, potlatch, parte blestemată, consum, schimb simbolic.

Toate acestea există încă și în același timp toate acestea dispar. Descrierea acestui univers proiectiv, imaginar și simbolic, era încă descrierea obiectului ca

oglină a subiectului. Opoziția dintre subiect și obiect era încă semnificativă, la fel ca și imaginarul profund al oglinzii și al scenei. Scenă a istoriei, dar și cealaltă scenă, a cotidianității, ivindu-se în umbra istoriei pe măsură ce aceasta era dezinvestită politic.

Astăzi nu mai există scenă sau oglindă, numai un ecran și o rețea. Nu mai există transcendență sau profunzime, numai suprafața imanentă a derulării operațiunilor, suprafața netedă și operațională a comunicării. Întreg universul înconjurător și propriul nostru corp devin ecran de control, după modelul televiziunii, cel mai frumos obiect prototipic al acestei ere noi.

Nu ne mai proiectăm în obiecte cu aceleași afecte, cu aceleași fantasme de posesiune, de pierdere, de renunțare, de gelozie: dimensiunea psihologică s-a estompat, chiar dacă o putem repera mereu în detaliu.

Barthes semnalase deja acest aspect pentru automobil: unei logici a posesiunii, a proiecției specifice unei relații subiective puternice, i se substituie o logică a conducerii. Nu fantasme de putere, de viteză, de proprietate legate de obiectul însuși, ci o tactică potențială legată de folosirea sa (stăpânire, control și comandă, optimizare a jocului de posibilități pe care le oferă mașina ca vector, și nu ca sanctuar psihologic) și simultan

transformarea subiectului însuși, care devine ordinator al conducerii, și nu demiurg beat de putere. Vehiculul devine o bulă, tabloul de bord o consolă, iar peisajul din jur se derulează ca un ecran televizat.

Dar putem concepe un stadiu ulterior acestuia, în care mașina este și un material performativ: un stadiu în care ea devine rețea informativă. Cea care îți vorbește, care te informează "spontan" despre starea sa generală și despre starea ta (refuzând eventual să funcționeze dacă tu nu funcționezi bine), mașina sfătuitoare și deliberantă, parteneră într-o negociere generală a modului de viață, ceva (sau cineva: în acest stadiu, nu mai există diferență) la care ești conectat — miza fundamentală devenind comunicarea cu mașina, un test continuu de prezență a subiectului printre obiectele sale — interfață neîntreruptă.

Din acest moment, nu mai contează viteza sau deplasarea, nici măcar proiecția inconștientă, competiția sau prestigiul. Dealtfel, desacralizarea mașinii în acest sens a avut loc de multă vreme ("S-a terminat cu viteza!", "cu cât merg mai mult, cu atât consum mai puțin!"). Se instaurează mai degrabă un ideal ecologic, un ideal de reglare, de funcționalitate bine temperată, de solidaritate între toate elementele unui aceluiași sistem, de control și de gestiune globală a unui ansamblu. Fiecare sistem (inclusiv universul casnic) formează un fel de nișă

ecologică, de decor relațional, în care toate elementele trebuie să se mențină în contact continuu, informate de starea lor respectivă și de cea a întregului sistem, căci slăbirea unui singur element poate duce la catastrofă.

Toate acestea nu sunt, fără îndoială, decât un discurs, dar trebuie să remarcăm că analiza consumului în anii șaizeci/șaptezeci pleca ea însăși de la discursul publicitar sau de la cel pseudo-conceptual al profesioniștilor. "Consumul", "strategia dorinței" n-au fost la început decât un metadiscurs, analiza unui mit proiectiv căruia nimeni nu i-a cunoscut vreodată incidența reală. Nu s-a știut niciodată mai mult, în fond, despre adevărul relațiilor dintre oameni și obiectele lor decât despre realitatea societăților primitive. Este ceea ce permite organizarea mitului lor, dar și ceea ce face inutilă orice intenție de verificare statistică, obiectivă, a acestor ipoteze. După cum se știe, discursul publicitarilor este destinat în primul rând publicitarilor și nimic nu ne spune că discursul actual asupra informaticii și comunicării nu este destinat doar profesioniștilor informaticii și comunicării (discursul intelectualilor și sociologilor pune, de altfel, aceeași problemă).

Telematică privată: fiecare se vede propulsat la comenzile unei mașini ipotetice, izolat în poziție de

perfectă suveranitate, la distanță infinită de universul său original, adică în poziție fixă de cosmonaut în bula sa, în stare de imponderabilitate, stare care-l obligă la un zbor orbital continuu și la menținerea unei viteze suficiente de mari în vid pentru a evita să se zdrobească de planeta sa de origine.

Această realizare a satelitelui orbital în universul cotidian corespunde transformării universului domestic în metaforă spațială, cu lansarea pe orbită a apartamentului-cu-două-camere-bucătărie-și-baie în ultimul modul lunar, deci satelizării realului însuși. Cotidianitatea habitatului terestru ipostaziată în spațiu înseamnă sfârșitul metafizicii și începutul erei hiperrealității. Vreau să spun: ceea ce se proiecta în habitatul terestru în mod mental, ceea ce se trăia aici ca metaforă este proiectat, de acum, fără nici o metaforă, în spațiul absolut care este cel al simulării.

Sfera noastră privată nu mai este, nici ea, o scenă pe care se joacă o dramaturgie a subiectului înconjurat de obiecte ca imagine a lui, noi nu mai suntem dramaturgi sau actori pe această scenă ci terminale de multiple rețele. Televiziunea este prefigurarea cea mai directă a acestei situații, spațiul însuși de locuit fiind conceput azi ca spațiu de recepție și de operare, ca ecran de comandă, terminal înzestrat cu putere telematică, respectiv cu posibilitatea de a regla totul de la distanță, inclusiv procesul de muncă în

perspectiva muncii, telematice la domiciliu și, bineînțeles, consumul, jocul, relațiile sociale, timpul liber. Ne putem imagina simulatoare de timp liber sau de vacanțe după modelul simulatoarelor de zbor pentru piloții de avion.

Science-fiction? Desigur, dar până acum toate mutațiile mediului înconjurător au urmat o tendință ireversibilă spre abstractizarea formală a elementelor și funcțiilor, spre omogenizarea lor într-un singur proces, spre deplasarea gestualităților, a corpurilor, a eforturilor, prin comenzi electrice și electronice, spre miniaturizarea, în timp și spațiu, a proceselor a căror scenă — dar care nu mai este o scenă — devine cea a memoriei infinitezimale și a ecranului.

Aici este, de altfel, problema noastră, în măsura în care această encefalizare electronică, această miniaturizare a circuitelor și a energiei, această tranzistorizare a mediului aruncă în inutilitate, în desuetudine și aproape în obsenitate, tot ceea ce constituia odinioară scena vieții noastre. Se știe că simpla prezență a televiziunii transformă habitatul într-un soi de ambalaj arhaic, într-un vestigiu al relațiilor umane a căror supraviețuire provoacă perplexitatea. Din clipa în care această scenă nu mai este bântuită de actorii ei și de fantasmalele lor, iar comportamentele se focalizează pe anumite ecrane sau terminale operaționale, restul nu mai apare decât ca un

imens corp inutil, pustiu și condamnat. Realul însuși nu mai este decât un imens corp inutil.

E vremea unei miniaturizări, a unei telecomandări și microprocesări a timpului, a corpurilor, a plăcerilor. Nu mai există principiu ideal al acestor lucruri la scară umană. Din el nu au mai rămas decât efecte miniaturizate, concentrate, imediat disponibile. Iar schimbarea de scară este vizibilă pretutindeni: acest corp, corpul nostru, a devenit superfluu în întinderea lui, în multiplicitatea și complexitatea organelor sale, a țesuturilor și funcțiilor sale, deoarece totul se concentrează astăzi în creier și în formula genetică, ce rezumă prin ele însele definiția operațională a ființei. Satul, imensul sat geografic, pare un corp pustiu, a cărui întindere însăși este lipsită de necesitate (și pe care ne plictisim traversând-o chiar și în afara autostrăzilor) de vreme ce toate evenimentele se concentrează în orașe, ele însele pe cale de a se reduce la câteva monumente miniaturizate. Iar timpul: ce să mai spunem despre acest nesfârșit timp liber care ne-a fost lăsat, prea multul timp care ne înconjoară ca un câmp vag, o dimensiune de acum inutilă în derularea sa, de vreme ce instantaneitatea comunicării a miniaturizat schimbările noastre într-o succesiune de momente?

Corpul ca scenă, peisajul ca scenă, timpul ca scenă dispar unul câte unul. La fel și spațiul public: teatrul

socialului, teatrul politicului se reduc din ce în ce mai mult la un imens corp moale cu nenumărate capete. Publicitatea, în noua sa versiune, nu ca scenariu baroc, utopic, extatic al obiectelor și al consumului, ci ca efectul de vizibilitate omniprezentă a întreprinderilor, firmelor, interlocutorilor sociali, a virtuților sociale ale comunicării, publicitatea invadează totul, pe măsură ce dispare spațiul public (strada, monumentul, piața, scena, limbajul). Ea comandă arhitectura și realizarea de superobiecte cum sunt Beaubourg, les Halles sau La Villette, care sunt efectiv monumente (sau antimonumente) publicitare, nu pentru că ar fi axate pe consum, ci pentru că se propun spontan ca demonstrație a operării culturii, a operării culturale a mării și a celei a masei în mișcare. Aceasta e singura noastră arhitectură astăzi: mari ecrane, particule, molecule în mișcare. Nu o scenă publică, un spațiu public, ci gigantice spații de circulație, de ventilație, de conectare efemeră.

Același lucru și pentru spațiul privat. Dispariția lui este contemporană cu cea a spațiului public. Acesta din urmă încetează de a mai fi un spectacol, celălalt încetează de a mai fi un secret. Distincția dintre un interior și un exterior, ce descria întocmai scena casnică a obiectelor și cea a unui spațiu simbolic al subiectului, a dispărut într-o dublă obscenitate: gestul cel mai intim al vieții tale

devine prada virtuală a mass-mădiei (televizarea non-stop a familiei Loud's în SUA, nenumăratele "scene de viață" și emisiunile psy la televiziunea franceză) — dar și universul întreg se derulează fără nici o necesitate pe ecranul tău de acasă. Pornografie microscopică a universului, pornografică pentru că forțată, exagerată, la fel ca și prim-planul sexual în filmele porno. Toate acestea fac să explodeze scena, protejată odinioară de o distanță minimă, scenă care era jucată după un ritual secret cunoscut doar de actori.

Universul privat era alienant, în mod sigur, în măsura în care el te separa de ceilalți, de lume, în măsura în care era investit ca spațiu protector, ca imaginar protector. Dar el beneficia și de câștigul simbolic al alienării, și anume că Celălalt există și că alteritatea poate însemna și ce e mai bun și ce e mai rău. Astfel societatea de consum a fost trăită sub semnul alienării, ca societate a spectacolului — dar, tocmai, exista spectacol, iar spectacolul, chiar alienat, nu este niciodată obscen. Obscenitatea începe când nu mai există spectacol, scenă, teatru, iluzie, când totul devine de o transparență și o vizibilitate imediate, când totul este expus luminii puternice și inexorabile a informației și comunicării.

Nu mai trăim în drama alienării, trăim în extazul comunicării. Iar acest extaz este obscen. Obscen e ceea ce

pune capăt oricărei priviri, oricărei imagini, oricărei reprezentări. Nu numai sexualul devine obscen, există astăzi o întreaga pornografie a informației și comunicării, o pornografie a circuitelor și a rețelelor, a funcțiilor și obiectelor, în lizibilitatea și fluiditatea lor, în disponibilitatea și reglarea lor, în semnificația lor forțată, în performativitatea lor, în conectarea și polivalența lor, în expresia lor liberă

Nu mai obscenitatea a ceea ce este ascuns, refulat, obscur, cea a vizibilului, a prea vizibilului, a mai vizibilului decât vizibilul, a ceea ce nu mai are secret, a ceea ce e în întregime solubil în informație și comunicare.

Marx denunțase deja obscenitatea mărfii, legată de principiul echivalenței sale, de principiul abject al circulației sale libere. Obscenitatea mărfii ține de faptul că ea este abstractă, formală și ușoară, în comparație cu greutatea, opacitatea și substanța obiectului. Marfa este lizibilă: în opoziție cu obiectul care nu-și dezvăluie niciodată complet secretul, ea își etalează întotdeauna esența ei vizibilă, care este prețul său. Ea este locul transcrierii tuturor obiectelor posibile: prin ea, obiectele comunică — forma marfă este primul mare medium al lumii moderne. Dar mesajul pe obiectele îl transmit prin ea este radical simplificat și este întotdeauna același — valoarea lor de schimb. Deci, în fond, mesajul nici nu

mai există, mediul este cel care se impune în circulația sa pură. Să numim aceasta extaz: piața este o formă extatică a circulației bunurilor, la fel cum prostituția și pornografia sunt o formă extatică a circulației sexului.

Nu trebuie decât să aprofundăm puțin această analiză pentru a sesiza în ce constă transparența și obscenitatea universului comunicării, care le-au depășit de departe pe cele, relative încă, ale universului mărfii.

Toate funcțiile reduse la o singură dimensiune, cea a comunicării: acesta este extazul. Toate evenimentele, toate spațiile, toate memoriile reduse la unica dimensiune a informației: aceasta este obscenitatea.

Obscenității calde și sexuale îi succede obscenitatea rece și comunicațională. Prima implică o formă de promiscuitate, cea a obiectelor îngrămădite, acumulate în universul privat, sau a tot ceea ce nu este spus și mișună în tăcerea refulării — dar această promiscuitate este organică, viscerală, carnală. În timp ce promiscuitatea care domnește în rețelele comunicării este cea a unei saturații superficiale, a unei solicitări neîncetate, a unei exterminări a spațiilor interstițiale. Ridic receptorul și toată rețeaua auxiliară mă solicită, mă hărțuiește, cu insuportabila bunăvoință a celui ce vrea și pretinde să comunice. Posturile de radio libere: unul vorbește, altul cântă, altul se exprimă. Foarte bine. Dar în

termeni de mediu, rezultatul este următorul: un spațiu, cel al benzii FM, devine saturat, posturile se încalecă, se amestecă între ele: ceva care era liber prin faptul că exista spațiu, nu mai este – cuvântul e liber, dar eu nu mai sunt; nu mai ajung să știu ce vreau, într-atât este spațiul de saturat, într-atât este de puternică presiunea a tot ceea ce vrea să se facă auzit.

Cad în extazul negativ al radioului.

Există o stare specifică de fascinație și de vertij legată de acest delir al comunicării. O formă de plăcere unică poate, dar aleatorie și amețitoare. Dacă îl urmăim pe Caillois în clasificarea sa a jocurilor: mimicry, agôn, aléa, ilynx – jocuri de expresie, jocuri de competiție, jocuri de hazard, jocuri de vertij – , atunci tendința întregii noastre culturi ne-ar conduce de la o dispariție a formelor de expresie și de competiție către o extindere a ultimelor două forme, de hazard și de vertij.

Acestea nu mai implică jocuri de scenă, de oglinzi, de provocări sau de alteritate – ele sunt mai degrabă extatice, solitare și narcisice. Plăcerea jocului nu mai este cea a manifestării scenice sau estetice (seductio), ci cea a fascinației pure, aleatorii și psihotropice (subductio). Aceasta nu înseamnă neapărat o judecată negativă, este

vorba aici fără îndoială de o mutație profundă și originală a formelor de percepție și de plăcere. Abia dacă reușim să măsurăm consecințele unei asemenea schimbări. Aplicând vechile noastre criterii și reflexele unei sensibilități "scenice", riscăm să ignorăm irupția, în sfera senzorială, a acestei forme noi, extatice și obscene.

Un lucru e sigur: dacă scena ne seducea, obscenul ne fascinează. Dar extazul este contrariul pasiunii. Dorință, pasiune, seducție sau, după Caillois, expresie și competiție – acestea sunt jocurile universului cald. Extaz, fascinație, obscenitate, sau, după Caillois, hazard, șansă și vertij – acestea sunt jocurile universului rece, ale universului cool (chiar și vertijul este rece, cel al drogurilor îndeosebi).

În orice caz, vom avea de suferit datorită acestei extraversiuni forțate a oricărei interiorități, datorită acestei introiecții forțate a oricărei exteriorități produse de imperativul categoric al comunicării. Poate că trebuie să ne folosim aici de câteva metafore din domeniul patologiei. Dacă isteria este patologia punerii în scenă exacerbate a subiectului, a conversiunii teatrale și operatorii a corpului, dacă paranoia este patologia organizării, a structurării unei lumi rigide și geloase, noi trăim, prin promiscuitatea imanentei și prin conectarea neîntreruptă a tuturor rețelelor în comunicare și

informație, într-o nouă formă de schizofrenie. Nu isterie, nu paranoia proiectivă propriu-zisă, ci acea stare de teroare caracteristică schizofrenului: o prea mare apropiere de toate, o promiscuitate infectă a oricărui lucru, care îl invadează și îl pătrunde fără rezistență, fără ca vreun halo, vreo aură, nici măcar cea a propriului său corp, să-l protejeze. Schizofrenul este deschis spre tot fără să vrea, trăind în cea mai mare confuzie. El este prada obscenă a obscenității lumii. Ceea ce îl caracterizează este mai puțin pierderea realului, cum se spune de obicei, cât această proximitate absolută și această instantaneitate totală a lucrurilor, această supraexpunere la transparența lumii. Lipsit de orice scenă și străbătut fără împotrivire, el nu mai poate produce limitele propriei sale ființe, nu se mai poate produce ca oglindă. El devine pur ecran, pură suprafață de absorbție și de resorbție a rețelilor de influență.

Ritualurile transparenței

Incertitudinea de a exista și, deci, obsesia de a face proba existenței noastre biruiesc astăzi, fără îndoială, asupra dorinței specific sexuale. Dacă sexualitatea este o punere în joc a identității noastre (până la faptul de a face copii), atunci noi nu mai suntem în măsură tocmai să ne consacram acesteia, deoarece avem deja prea multe de făcut pentru a ne salva identitatea ca să mai găsim energia care să ne poarte către altceva. Ceea ce ne preocupă, în primul rând, este de a face proba existenței noastre, chiar dacă ea nu mai are alt sens decât acesta.

Este ceea ce se poate observa, de altfel, în recente graffiti, de la New York sau de la Rio. Generația

precedentă spunea: "Eu exist, mă numesc Cutare, trăiesc la New York." Ele aveau o încărcătură de sens, deși aproape alegorică: cea a numelui. Cele mai noi sunt însă pur grafice și indescifrabile. Ele spun întotdeauna în mod implicit: "Eu exist", dar în același timp: "Nu am nume, nu am sens, nu vreau să spun nimic." Necesitatea de a vorbi când nu ai nimic de spus. Iar această necesitate este cu atât mai mare cu cât nu ai nimic de spus, după cum devine cu atât mai imperios să exiști când viața nu mai are sens. Dintr-odată, sexualitatea se vede trecută pe planul doi ca o formă deja luxoasă de transcendență, de risipă a existenței, în timp ce urgența absolută este de a verifica pur și simplu această existență.

Îmi revine în minte o scenă dintr-o expoziție hiperrealistă la Beaubourg: era vorba despre sculpturi, sau mai degrabă despre manechine, absolut realiste, de culoarea cărnii, complet goale, într-o poziție fără echivoc, banală. Instantaneul unui corp care nu vrea să spună nimic și care nu are nimic de spus, care se află pur și simplu acolo, provocând spectatorilor un fel de stupefacție. Reacția oamenilor era interesantă: ei se aplecau să vadă ceva, porii pielii, părul pubisului, totul, dar nu era nimic de văzut. Unii voiau chiar să atingă, pentru a verifica realitatea acestui corp, dar firește că așa ceva nu se putea, deoarece totul era deja acolo, în fața lor. Așa ceva nu

putea să înșele nici măcar ochiul. Când ochiul este înșelat, judecata se amuză ghicind, și chiar dacă nu urmărește să te înșele, există întotdeauna puțină divinație în plăcerea estetică și tactilă pe care ți-o procură o formă.

Aici, nimic, decât extraordinara tehnică prin care artistul ajunge să stingă toate semnalele divinației. Nu mai rămâne nici o umbră a iluziei în spatele verității firelor de păr. Nu mai rămâne nimic de văzut: de aceea se apleacă oamenii, se apropie și adulmecă această hiperasemănare halucinantă, spectrală în bonomia sa. Ei se apleacă să verifice acest fapt stupefiant: *o imagine în care nu este nimic de văzut.*

Obscenitatea constă tocmai în faptul că nu este nimic de văzut. Ea nu este sexuală, ci ține de ordinul realului. Spectatorul se apleacă nu din curiozitate sexuală, ci pentru a verifica textura pielii, textura infinită a realului. Poate că în asta constă azi veritabilul raport sexual: *în a verifica până la amețeală obiectivitatea inutilă a lucrurilor.*

În numeroase cazuri, imaginarul nostru erotic și pornografic, toată această panoplie de sâni, de fese, de sexe, nu are alt sens decât să exprime obiectivitatea inutilă a lucrurilor. Nuditatea nu mai servește decât ca tentativă disperată de a confirma existența unui lucru. Fundul nu mai este decât un efect special. Sexualul nu

mai este decât un ritual al transparenței. Odinioară trebuia ascuns, astăzi el este cel care servește la ascunderea puținului de realitate — participând și el, bineînțeles, la această pasiune dezincarnată.

De unde vine atunci fascinația unor asemenea imagini? Cu siguranță că nu din seducție (seducția este întotdeauna o sfidare la adresa pornografiei, a acestei obiectivități inutile a lucrurilor). De fapt, noi nici nu mai uităm la lucruri. Pentru ca să existe privire, trebuie ca un obiect să se ascundă și să se dezvăluie, să dispară în fiecare moment; de aceea există în privire un fel de oscilație. Aceste imagini, dimpotrivă, nu sunt prinse într-un joc de apariții și dispariții. În ele, corpul apare *fără scânteia unei absențe posibile*, în starea de deziluzie radicală care este cea a purei prezențe. Într-o imagine, anumite părți sunt vizibile, iar altele nu, părțile vizibile le fac pe celelalte invizibile, se instalează un ritm al apariției și al secretului, o linie de fluctuație a imaginarului. În timp ce aici totul este de o vizibilitate egală, totul împărtășește același spațiu fără profunzime. Iar fascinația vine tocmai din această dezincarnare (estetica dezincarnării despre care vorbește Octavio Paz). Fascinația este pasiunea dezincarnată a unei priviri fără obiect, a unei priviri fără imagine. De multă vreme toate spectacolele noastre mediatizate au depășit pragul

stupefacției. O stupefacție produsă de o exacerbare vitrificată a corpului, de o exacerbare vitrificată a sexului, de o scenă goală pe care nu se întâmplă nimic și de care totuși privirea este plină. Este și fascinația informației sau a politicianului: nu se întâmplă nimic și totuși suntem saturați de informație și politic.

Dorim noi această fascinație? Dorim noi această obiectivitate pornografică a lumii? Cum am putea ști? Există fără îndoială un vertij colectiv al saltului în obscenitatea unei forme pure și goale, în care se joacă în același timp lipsa de măsură a sexualului și descalificarea lui, lipsa de măsură a vizibilului și degradarea lui. Această fascinație atinge în egală măsură și arta modernă, al cărei obiectiv este literalmente de a deveni de neprivit, de a sfida orice seducție a privirii. Artă modernă nu mai exercită decât vraja dispariției sale.

Dar această obscenitate și această indiferență nu conduc neapărat la un punct mort. Ele pot redeveni valori colective; se poate observa, de altfel, cum se reconstituie în jurul lor noi ritualuri, ritualurile transparenței. Pe de altă parte, noi nu facem, fără îndoială, decât să jucăm comedia obscenității și a pornografiei, așa cum alții își joacă o comedie a ideologiei și a birocratiei (este

adevărat, la nivel colectiv în Est *) sau așa cum societatea italiană joacă o comedie a confuziei și a terorismului. În publicitate se joacă o *comedie* a strip-tease-ului feminin (de unde naivitatea oricărei vendette feministe împotriva unei astfel de "prostituții"). Și acesta este un ritual al transparenței. Eliberare sexuală, pornografie omniprezentă, informație, participare, expresie liberă – dacă toate acestea ar fi adevărate, ar deveni insuportabile. Dacă ar fi adevărate, am trăi cu adevărat în obscenitate, adică în adevărul gol, în pretenția nebună a lucrurilor de a-și exprima adevărul. Din fericire, destinul lor ne protejează căci, la urma urmelor, atunci când vor *să se verifice*, ele se reversibilizează întotdeauna și recad în secret.

Despre sex, nimeni nu ar putea să spună dacă a fost eliberat sau nu, dacă nivelul plăcerii sexuale a crescut sau nu. În sexualitate, ca și în artă, ideea de progres este absurdă. Dimpotrivă, obscenitatea și transparența progresează ineluctabil, tocmai pentru că ele nu mai sunt de ordinul dorinței, ci de ordinul freneziei imaginii. Solicitarea și voracitatea, în materie de imagini, cresc fără măsură. *Ele au devenit veritabilul nostru obiect sexual*, obiectul dorinței noastre. Iar obscenitatea culturii noastre rezidă în această confuzie dintre dorință și echivalentul

(*) Textul a fost publicat pentru prima dată în 1987 (N.T.)

său materializat în imagine — nu numai dorința sexuală, ci și dintre dorința de cunoaștere și echivalentul său materializat în "informație", dintre dorința de visare și echivalentul său materializat în toate Disneyland-urile din lume, dintre dorința de spațiu și echivalentul său programat în tranzitul de vacanță, dintre dorința de joc și echivalentul său programat în telematica privată etc. Iar această promiscuitate și ubicuitate a imaginilor, această contaminare virală a lucrurilor de către imagini sunt caracteristica fatală a culturii noastre. Și nu există limite pentru așa ceva, căci imaginile, spre deosebire de speciile animale sexuate, asupra cărora veghează un soi de reglare internă, nu sunt apărute deloc împotriva înmulțirii la nesfârșit, deoarece ele nu se creează pe cale sexuală și nu cunosc nici sexul nici moartea. Dealtfel, de aceea ne și obsedează, în această perioadă de recesiune a sexului și a morții: căci prin ele noi visăm la nemurirea protozoarelor, care se multiplică la infinit prin contiguitate și nu cunosc decât o înlănțuire asexuată.

În ritualurile transparenței, trebuie să includem întreg mediul de proteze și de protecție care se substituie apărării biologice și naturale a corpului. Noi suntem cu toții copii-celulă, asemeni celui mort de curând în America: trăind în celula sa, în costumul de scafandru

oferit de NASA, înconjurat de un întreg corp medical, protejat de toate infecțiile printr-un spațiu imunitar artificial, mângâiat de mama sa cu mânuși de plastic prin pereții de sticlă, răsând și crescând în atmosfera sa extraterestră sub ochiul atent al științei (el este fratele experimental al copilului-lup, al copilului sălbatic pe care l-au îngrijit lupii — astăzi ordinatoarele sunt cele care îngrijesc copilul deficient). Acest copil-celulă este prefigurarea viitorului, a aseptiei totale, a eliminării tuturor germenilor, formă biologică a transparenței. El este simbolul existenței sub vid, specifică până acum bacteriilor și particulelor din laboratoare, dar care ne va caracteriza pe noi din ce în ce mai mult: presați sub vid asemeni discurilor, conservați sub vid ca produsele congelate, murind sub vid ca victime ale înversunării terapeutice. Gândind și reflectând sub vid după cum o demonstrează pretutindeni inteligența artificială.

Cerebralitatea crescândă a mașinilor trebuie să antreneze în mod firesc purificarea tehnologică a corpurilor. Corpul uman va putea să conteze din ce în ce mai puțin pe anticorpii săi, va trebui deci ca el să fie protejat din exterior. Purificarea artificială a tuturor mediilor, a tuturor ambianțelor, va înlocui sistemele imunologice interne falimentare. Și dacă sunt falimentare, e pentru că o tendință ireversibilă numită progres, obligă corpul și spiritul uman să renunțe la sistemele lor de

inițiativă și de apărare, pentru a le transfera asupra unor artefacte tehnice. Deposedat de apărarea sa, omul devine complet vulnerabil la știință. Deposedat de fantasmale sale, el devine complet vulnerabil la psihologie. Lipsit de germenii săi, el devine complet vulnerabil la medicină.

Nu e greșit să spunem că exterminarea oamenilor începe cu exterminarea germenilor. Căci, așa cum este, cu umorile și pasiunile sale, cu râsul și sexul său, cu secrețiile lui, omul nu este el însuși decât un ordinar virus irațional, care tulbură universul transparenței. Atunci când totul va fi purificat, când se va pune capăt proceselor virale, oricărei contaminări sociale și bacilare nu va rămâne decât virusul tristeții, într-un univers de o igienă și o sofisticare ucigătoare.

Gândirea fiind, în felul său o rețea de anticorpi și un sistem de apărare imunologică natural, este și ea puternic amenințată. Ea va fi avantajos înlocuită cu celula cerebro-spinală, eliberată de orice reflex animal sau metafizic. Creierul nostru, corpul nostru însuși, au devenit această celulă, această sferă purificată, acest înveliș transparent în interiorul căruia ne refugiem, dezarmați și supraprotejați, asemeni celui copil necunoscut făgăduit imunității artificiale și transfuziei perpetue și condamnat să moară în momentul în care își va fi îmbrățișat mama.

Aceasta e legea azi: fiecare cu celula sa. Tot așa cum în spațiul geografic, odată atinse limitele planetei și explorate toate împrejurimile, nu putem decât să imploăm într-un spațiu tot mai restrâns pe zi ce trece, în funcție de mobilitatea noastră crescândă, a avionului sau a mass-mediei, până la un punct în care toate călătoriile au avut deja loc și în care toate tendințele de dispersiune, de evaziune, de deplasare se concentrează într-un punct fix unic, într-o imobilitate care nu mai este cea a nemișcării, ci cea a ubicuității potențiale, cea a unei mobilități absolute care își anulează propriul spațiu, parcurgându-l fără încetare și fără efort – la fel a explodat și transparența în mii de fragmente, asemeni cioburilor unei oglinzi, în care vedem reflectându-se încă pe furiș imaginea noastră, cu o clipă înainte de a dispărea. Și, ca în fragmentele unei holograme, fiecare ciob conține universul întreg. Aceasta e și caracteristica obiectului fractal: să se regăsească în întregime până în cel mai mic dintre detaliile sale. La fel putem la fel să vorbim astăzi despre un *subiect fractal* care, în loc să se transeandă într-o finalitate sau într-un ansamblu care îl depășește, se difractă într-o multitudine de ego-uri miniaturizate, asemănătoare toate unele cu celelalte, demultiplicându-se după modelul embrionar ca într-o cultură biologică, saturându-și mediul prin sciziparitate la infinit. Așa cum

obiectul fractal seamănă în cele mai mici amănunte cu componentele sale elementare, subiectul fractal nu visează decât să-și semene sieși în fiecare dintre fracțiunile sale. Visul său involuează în jos, ca să spunem așa, dincoace de orice reprezentare, către cea mai mică fracțiune moleculară a sa. Straniu Narcis, acest subiect, care nu mai visează la imaginea sa ideală, ci la o formulă de reproducere genetică la infinit.

Coșmarul era odinioară de a semăna celorlalți și de a se pierde în mulțime. Coșmar al conformității, obsesie a diferenței. E nevoie de o soluție care să ne elibereze de asemănarea cu ceilalți. Astăzi, obsesia e de a nu semăna decât cu sine însuși. A ne regăsi pretutindeni, demultiplicați, dar fideli propriei noastre formule pretutindeni același generic, a trece pe toate ecranele în același timp. Asemănarea nu-i mai vizează pe ceilalți, ea este asemănarea indefinită a individului cu sine însuși atunci când se descompune în elementele sale simple. Diferența își schimbă automat sensul. Ea nu mai este cea dintre un subiect și altul, ci e diferențierea internă a aceluiași subiect la infinit. Fatalitatea este azi de ordinul vertijului interior, al exploziei în identic, al fidelității "narcisice" față de propriul său semn și de propria sa formulă. Alienat în sine însuși, în multiplele sale clone, în minusculele sale euri izomorfe

Fiecare individ concentrându-se într-un punct hiperpotențial, ceilalți nu mai există în mod virtual. Imaginația devine acum imposibilă, și dealtfel inutilă, după cum inutilă este imaginarea spațiului atunci când ai posibilitatea să-l străbați instantaneu. A imagina pământurile australe și tot ceea ce ne desparte de ele este inutil de vreme ce avionul ne duce până acolo în douăzeci de ore. A-i imagina pe ceilalți și tot ceea ce ne apropie de ei este inutil, de vreme ce "comunicarea" ni-i face instantaneu prezenți. Imaginarea timpului, a duratei și a complexității sale este inutilă, atâta vreme cât orice proiect se justifică prin operarea sa imediată. Pentru un primitiv sau un țăran, imaginarea unui dincolo al spațiului său natal era imposibilă pentru că nu exista nici măcar presentimentul unui altundeva — orizontul era de nedepășit la nivel mental. Astăzi, dacă imaginația este imposibilă, e dintr-un motiv contrar, și anume că toate orizonturile au fost depășite, că ești confruntat dinainte cu toate spațiile de aiurea și că nu-ți mai rămâne, deci, decât să te extaziezi (în sens literal) sau să te retragi din fața acestei extrapolări inumane.

Această retragere, o cunoaștem bine, este cea a subiectului pentru care orizontul sexual și social al celorlalți a dispărut, și al cărui orizont mental s-a restrâns la manipularea imaginilor și ecranelor sale. El are tot ce-i

trebuie. De ce și-ar mai face griji pentru sex și inteligență? Dezafectarea de sine și de ceilalți apare în cadrul rețelilor, ea este contemporană cu forma deșertică a spațiului datorată vitezei, cu forma deșertică a socialului datorată comunicării și informației.

Demultiplicare fractală a corpului (a sexului, a obiectului, a dorinței): văzute de foarte aproape, toate corpurile, toate fețele se aseamănă. Prim-planul unei fețe este la fel de obscen ca și un sex văzut de aproape. Este un sex. Orice imagine, orice formă, orice parte a corpului văzută de aproape este un sex. Promiscuitatea detaliului, îngroșarea zoom-ului capătă valoare sexuală. Ne atrage exagerarea fiecărui detaliu, mai mult, ne atrage ramificarea, multiplicarea serială a aceluiași detaliu. La polul opus al seducției, promiscuitatea extremă a pornografiei, care descompune corpurile în cele mai mici elemente, gesturile în cele mai mici mișcări ale lor. Iar dorința noastră se îndreaptă spre aceste noi imagini cinetice, numerice, fractale, artificiale, de sinteză, pentru că ele sunt toate de cea mai mică definiție. Aproape că s-ar putea spune că ele sunt asexuate, ca și imaginile porno, din exces tehnic de bunăvoință. Dar noi nu mai căutăm în aceste imagini o definiție și nici o bogăție imaginară, noi căutăm vertijul superficialității lor, artificiuul detaliului lor, intimitatea tehnicii lor. Veritabila

noastră dorință este cea a artificialității lor tehnice și nimic altceva.

Același lucru pentru sex. Noi exaltăm detaliul activității sexuale la fel cum, pe un ecran sau sub un microscop, exaltăm detaliul unei operații chimice sau biologice. Urmărim demultiplicarea în obiecte parțiale și satisfacerea dorinței în sofisticarea tehnică a corpului. În urma schimbărilor pe care le provoacă în el eliberarea sexuală, corpul nu mai este decât o diversibilitate a suprafețelor, o înmulțire nesfârșită de obiecte multiple, în care se pierde finitudinea sa, reprezentarea sa dezirabilă, seducția sa. Corp metastatic, corp fractal, care nu mai este făgăduit nici unei învieri.

Metamorfoză

Metaforă

Metastază

Unde este corpul din poveste, corpul metamorfozei, cel al înlănțuirii pure a aparențelor, al unei fluidități atemporale și nesexuale a formelor, corpul ceremonial căruia îi dau viață mitologiile sau Opera din Pekin și teatrele orientale, ori dansul: corp neindividual, dual și fluid - corp fără dorință, dar capabil de toate metamorfozele - corp eliberat din oglinda lui însuși, dar abandonat tuturor seducțiilor? Și ce seducție este mai violentă decât cea a schimbării de specie, a transfigurării în animal, în vegetal, sau chiar în mineral și neînsuflețit? Aceasta mișcare ce ne transformă în trădători ai propriei noastre specii și ne lasă pradă vertijului tuturor celorlalte,

este modelul seducției amoroase, care țintește și ea straniețea celuilalt sex și virtualitatea inițierii în el ca într-o specie animală sau vegetală diferită.

Puterea metamorfozei stă la baza oricărei seducții, inclusiv la cea a formelor cele mai mobile de substituție, a chipurilor, a rolurilor, a măștilor. Fiecare seducție, o învăluim într-o metamorfoză — fiecare metamorfoză, o învăluim într-un ceremonial. Aceasta e legea aparențelor, iar corpul este primul obiect prins în acest joc.

Corpul metamorfozei nu cunoaște nici metafora nici acțiunea sensului. Sensul nu se strecoară înăuntrul său de la o formă la alta, dimpotrivă, formele sunt cele care se strecoară direct de la una la alta, ca în mișcările de dans sau în ritualurile mascate. Corp nepsihologic, nesexual, corp eliberat de orice subiectivitate și regăsind felinitatea animală a obiectului pur, a mișcării pure, a unei pure transparații gestuale.

El plătește, desigur, această capacitate fabuloasă cu o renunțare la dorință, la sex și la reproducere. Dar asta este pentru el un mod de a nu muri. Căci a trece de la o specie la alta, de la o formă la alta, este un mod de a dispărea și nu de a muri. A dispărea, înseamnă a te risipi în aparențe. Nu servește la nimic să mori, trebuie să știi să dispari. Nu servește la nimic să trăiești, trebuie să știi să seduci.

Corpul metamorfozei nu cunoaște ordine simbolică, ci doar o succesiune vertiginoasă în care subiectul se pierde în înlănțuirile rituale. Seducția nu cunoaște nici ea ordinea simbolică. O ordine simbolică se naște doar atunci când este înfrânată această transfigurare a formelor din unele în altele, doar atunci se impune o instanță oarecare, iar sensul se metaforizează conform legii.

Iar corpul devine *metaforă*, scenă metaforică a realității sexuale, cu întreg alaiul său de dorințe și de refulări, numai după ce s-a sfârșit Marele Joc al Fabulei, al Vârtejului, al Metamorfozei și odată cu apariția sexualității și a dorinței.

Se produce însă aici o sărăcire extraordinară: în loc să fie teatrul somptuos al multiplelor forme inițiatice, al cruzimii și al nestatorniciei aparențelor, spațiu al fantasmagoriei speciilor, al sexelor și al diverselor feluri de a muri, corpul nu mai este decât purtătorul unui singur semn între toate: diferența sexuală și scena unui singur scenariu, fantasmatica sexuală inconștientă. El nu mai este suprafața fabuloasă pe care se înscriu visele și divinitățile, ci doar scena fantasmei și metafora subiectului. Corpul ceremonial nu este transparent unui adevăr, fie el metaforic, al sexului și al inconștientului (aici se află limitele psihanalizei, care nu a ascultat cu atenție

Povestea, deși pretinde mereu că se raportează la ea, și care este incapabilă să spună ceva despre această ființă vertiginoasă, dar fără dorință, a metamorfozei).

Formele interacționează, se schimbă între ele fără a trece prin imaginarul psihologic al unui subiect. Aici, lumea este lume, iar limbajul nu este decât una dintre aceste forme posibile. Imaginarul, imaginarul nostru, nu este decât rămășița psihologică a prestigiului crud al formelor și aparențelor. El este forma degradată a iluziei geniale și a dominației metamorfozelor.

Corp psihologic, corp refulat, corp nevrozat, spațiu al fantasmiei, oglindă a alterității, oglindă a identității, loc al subiectului pradă propriei sale imagini și propriei sale dorințe, corpul nostru nu mai este păgân și mitic, el este creștin și metaforic - corp al dorinței și nu al fabulei.

Noi l-am obligat să suporte un fel de precipitare materialistă. Așa cum îl interpretăm noi astăzi, în locul divinației pe care o putem face în dans, în duel sau în stele, așa cum îl povestim în simulacrul nostru nemărturisit de realitate, ca spațiu individuat de pulsione, de dorință și de fantasmă, el a devenit precipitarea materialistă a unei forme seducătoare ce conținea o uriașă putere de renegare a lumii, putere ultramondenă de iluzie și de metamorfoză

După corpul metamorfozei, după cel al metaforei, iată că a venit și rândul celui al metastazei.

Metafora era încă o figură a exilului, cel al sufletului față de corp, cel al dorinței față de obiectul său, cel al sensului față de limbaj. Dar exilul oferă întotdeauna o frumoasă distanță, patetică, dramatică, critică, estetică, serenitate orfană de propria sa lume; – el este figura ideală a teritoriului. Deterritorializarea, în schimb, nu mai este nicidecum exilul, nu mai este o figură a metaforei, ci una a metastazei. Cea a unei deprivări de sens și de teritoriu, a unei lobotomii a corpului ce rezultă din supraîncălzirea circuitelor. Electrocutat, lobotomizat, sufletul nu mai este decât o circumvoluțiune cerebrală. De altfel, este probabil ca savanții noștri să ajungă, într-o bună zi, să-l localizeze în creier, tot așa cum au fost localizate și funcția limbajului sau statul în picioare. Va ține el de emisfera dreaptă sau de cea stângă?

Definiția religioasă, metafizică sau filosofică a ființei a lăsat locul unei definiții operaționale în termeni de cod genetic (ADN) și de organizare cerebrală (codul informațional și miliardele de neuroni). Trăim într-un sistem în care nu mai există suflet, nici metaforă a corpului, chiar și fabula înconștientului și-a pierdut mult din rezonanță. Nici o povestire, nici o instanță, nu ne mai metaforizează prezența, nici o transcendență nu mai încap

în definiția noastră, ființa noastră se epuizează în înlănțuirile sale moleculare și în circumvoluțiunile sale neuronice.

Aceasta nu mai definește indivizi, ci mutanți potențiali. Din punctul de vedere al biologiei, al geneticii și al ciberneticii, suntem cu toții niște mutanți. Or, pentru mutanți, nu poate să existe Judecată de Apoi, nici înviere a corpurilor, căci care este corpul care va învia? El își va fi schimbat formula, cromozomii, el va fi fost programat după alte variabile motrice și mentale, el nu va mai avea dreptul la propria sa imagine.

Handicapul oferă, în acest sens, un veritabil teren de anticipare, un fel de experimentare obiectivă asupra corpului, asupra simțurilor și a creierului, îndeosebi în raportul său cu informatica. Aceasta ca nouă forță productivă, imaterială, inumană, iar handicapul ca anticipare a viitoarelor condiții de muncă într-un univers alterat, inuman, anomic. Trebuie să-ți vezi pe orbi într-un sport cu mingea — torbal — creat special pentru ei, prinși în comportamente de science-fiction, reperându-se unii pe alții prin auz și reflex animal, așa cum o vor face curând oamenii într-un proces orb de percepție tactilă și de adaptare reflexă, mișcându-se în sisteme ca în interiorul creierului lor sau în circumvoluțiunile unei cutii — aceștia sunt orbii și, mai general, handicapații, figuri de mutanți

pentru că mutilați și deci mai apropiați de substituire, mai apropiați de acest univers telepatic, telecomunicațional, decât noi ceilalți, omenеști prea omenеști, condamnați de absența noastră de anomalie la forme convenționale de muncă.

Prin forța lucrurilor, handicapatul este un expert virtual în domeniul motor și senzorial. Și nu este o întâmplare că socialul se ordonează din ce în ce mai mult în funcție de handicapati și de promovarea lor operațională: ei pot deveni minunate instrumente datorită chiar invalidității lor. Ei ne pot preceda pe calea mutației și a dezumanizării.

În această peripeție cibernetică a corpului, pasiunile au dispărut. Sau, mai degrabă, ele s-au materializat. Tocmai s-a descoperit "molecula angoasei"! Iar François Jacob scrie că centrul plăcerii a fost localizat, undeva în creier sau în măduva spinării. Și ce miracol: centrul neplăcerii i-a imediat suprapus. Același F. Jacob ne spune: "Aceasta i-ar fi făcut plăcere lui Freud" (subînțeles: pentru că ținea la ambivalența plăcere-neplăcere, i-ar fi plăcut ca această teză să se verifice într-un fel prin juxtapunere anatomică). Minunată naivitate. Unde va fi localizat masochismul, plăcerea neplăcerii? Iar pentru a rămâne în logica lui Freud: plăcerea și neplăcerea nu ar trebui, în loc să se suprapună,

să se schimbe într-un singur punct, deoarece afinitatea lor este totală?

Destul cu asemenea bufonerii științifice. Ce mai rămâne astăzi din seducție, din pasiune, din această putere care sustrage ființa umană oricărei localizări, oricărei definiții obiective, ce mai rămâne din această finalitate sau ironie superioară, din această aspirație evazivă sau strategie alternativă?

A trecut ea în inconștientul, în refulatul psihanalizei? Dacă ea mai există astăzi, nu poate decât să obsedeze realitatea obiectivă, să obsedeze adevărul însuși ca perversiune a lui, ca distorsiune și anomalie a lui, ca accident al lui. Ironia, dacă există, nu poate decât să fi trecut în lucruri. Ea nu poate decât să se fi refugiat în nesupunerea comportamentelor la normă, în falimentul programelor, în dereglarea ascunsă, în regula ascunsă a jocului, în tăcerea din orizontul sensului, în secret. Sublimul a trecut în subliminal.

Dar mai există oare un versant subliminal al lucrurilor? Nimic nu e mai puțin sigur. Totul este destinat transparenței, de aceea nu mai există transparență, de aceea nu mai există refulare, nici transgresiune posibilă. Nu mai trebuie să sperăm într-o revoluție a refulatului (nici psihic, nici istoric). Totul se joacă în imanență. De fapt, nici în imanență nu e sigur că lucrurile s-ar supune legilor obiective pe care am vrea să le atribuim acestora.

Nu mai există suflu al transcendenței. Nu mai există decât tensiunea imanenței. Iar ceea ce trebuie să luăm în considerare sunt efectele uimitoare ce rezultă din pierderea oricărei transcendențe. Ruptă de transcendență, nu înseamnă că lumea ar fi abandonată accidentului pur, unei distribuții aleatorii a lucrurilor și unicelor legi ale probabilității – asta este fantasma unei conștiințe orgolioase care crede că lucrurile lăsate în voia lor nu produc decât confuzie. Dar imanența lăsată în voia ei nu este deloc aleatorie. Ea desfășoară înlănțuiri, sau dezlănțuiri, total neașteptate, *în special această formă unică ce conjugă înlănțuirea cu dezlănțuirea și care este exponențialul*. Ridicarea la putere, "*die steigernde Potenz*", se opune mișcării dialectice, "*die dialektische Aufhebung*", care este mișcarea transcendenței. Această *Steigerung* este ca o provocare lansată de către lucruri, de ființe și de noi înșine, pierderii referințelor și transcendenței. Regăsim, de altfel, această formă înlănțuită/dezlănțuită în figura mitică a provocării și a seducției, despre care se știe că nu este o relație dialectică, ci o ridicare la putere a relației, exprimându-se printr-o potențializare a mizelor și nicidecum printr-un echilibru. În seducție, noi regăsim această formă exponențială, această calitate fatală al cărei destin ne iartă uneori, pe noi și pe lucruri atunci când sunt lăsate în voia lor.

Seduția sau abisurile superficiale

Seduția nu este o temă care să se opună altora sau care să dea răspuns altor teme. Seduția este ceea ce seduce, atâta tot.

La început, aproape un joc de cuvinte: ni se spune că totul duce spre producție – și dacă totul ar duce spre seducție?

Un joc de cuvinte este întotdeauna o sfidare, iar simpla aluzie la seducție într-o epocă a producției triumfătoare apare și ea ca o sfidare teoretică. Sfidarea, nu dorința, se află în miezul seducției. Ea este acel ceva la care nu putem să nu răspundem, în timp ce dorinței putem să nu-i răspundem. Sfidarea te antrenează dincolo de orice contract, dincolo de legea schimbului, dincolo de

echivalențe, într-o supralicitare care poate să nu aibă sfârșit. Sfidarea, seducția, mai mult decât principiul plăcerii, ne antrenează dincolo de principiul realității.

Seducția nu este ceea ce *se opune* producției. Ea este ceea ce *seduce* producția – la fel cum absența nu este ceea ce se opune prezenței, ci ceea ce seduce prezența, la fel cum răul nu este ceea ce se opune binelui, ci ceea ce seduce binele, la fel cum femininul nu este ceea ce se opune masculinului, ci ceea ce seduce masculinul. Ne putem imagina o teorie care ar trata despre semne, despre termeni și valori în atracția lor seducătoare, și nu în contrastul sau în opoziția lor reglată. O teorie care ar sparge definitiv specularitatea semnului și în care totul s-ar juca nu în termeni de distincție sau de echivalență, ci de duel și reversibilitate. În sfârșit o teorie seducătoare a limbajului?

Am putea găsi numeroase exemple pentru această operație seducătoare, pentru această străfulgerare a seducției făcând să se topească circuitele polare ale sensului. Astfel, în cosmogonia antică, elementele, apă, foc, pământ, aer, nu erau elementele distinctive ale unei clasificări, ci elemente atractive, seducându-se unul pe celălalt: apa sedusă de către foc, apa seducând focul. Dinamica elementară a lumii este seducția. Zei și oameni nu sunt separați de prăpastia morală a religiei: ei nu

încetează să se seducă reciproc, pe aceste raporturi de seducție, de joc, întemeindu-se echilibrul simbolic al lumii. Toate acestea s-au schimbat pentru noi — cel puțin în aparență. Căci ce se întâmplă cu binele și răul, cu falsul și adevărul, cu toate aceste mari distincții ce ne servesc la descifrarea lumii și la păstrarea ei în sfera sensului? Toți acești termeni ținuți la distanță unul de altul cu prețul unei energii uriașe sunt gata întotdeauna să se desființeze între ei și să se năruie *întru cea mai mare bucurie a noastră*. Seducția îi împinge unul către celălalt, îi reunește, dincolo de sens, într-un maximum de intensitate și de farmec.

Niciodată semnele distinctive, ori semnele pline nu ne seduc. Există seducție prin semne vide, ilizibile, insolubile, arbitrare, fortuite, care trec cu puțin alături, care modifică indicele de refracție al spațiului. Semne fără subiect al enunțării și fără enunț, semne pure, prin aceea că ele nu sunt discursive și nici nu întemeiază un schimb. Protagonștii seducției nu sunt nici locutorul, nici interlocutorul, ei se află în situație duală și antagonistă la fel cum, semnele seducției nu semnifică, ele sunt de ordinul elipsei, al scurt-circuitului, al vorbei de duh.

S-a făcut întotdeauna o confuzie între semnul distinctiv, semnul discursiv, cel al lingvisticii, și celălalt semn, *trăsătura*. Lingvistica a eșuat (din fericire)

întotdeauna când a încercat să sesizeze ce conferă seducție unui poem, unei istorii, unei vorbe de duh (Saussure a presimțit-o în "Anagrame", dar tocmai atunci când e anagramatician și nu lingvist sau semiotician presimte imanenta reversibilitate a semnului, cea care face ca în poem limbajul să se consume pe sine în deturnarea sa).

Psihanaliza dă și ea greș când vrea să surprindă caracterul specific de seducție al unei nevroze, al unui vis, al unui lapsus, al nebuniei însăși, tocmai pentru că seducția nu este de ordinul fantasmei și nici al refulării sau al dorinței. Psihanaliza nu vede decât simptome peste tot ea este conștiința nefericită a semnului.

Astfel, în *Gradiva* de Jensen, reluată și analizată de Freud, trăsătura de seducție este piciorul tinerei fete, acel mers ușor pe care îl creează unghiul vertical al piciorului cu solul. Acest semn funcționează ca seducție pură, ca semn pur, și ar fi un contrasens să vrei să-l situezi în copilărie sau în inconștientul refulat, pentru a face din el simplul mediu al fantasmelor lui Harold. Semnul cade din seducție în interpretare, iar Harold cade și el, în același timp, din sfera vrăjită a seducției în sfera realului și a matrimonialului. Frumos exemplu de dezvrăjire a interpretării, de deturnare pe care aceasta poate efectua în numele unei discipline oarecare, fie ea psihanaliza, asupra trăsăturii de seducție însăși.

Trăsătura de seducție este mai mult decât un semn.

Vezi privirea, a cărei putere vine tocmai din aceea că ea nu este un schimb, ci un moment dual, o trăsătură duală, instantanee, fără descifrare. Seducția nu este posibilă decât prin acest vertij de reversibilitate (pe care îl găsim și în anagramă) care anulează orice profunzime, orice operare de sens în profunzime: vertij superficial, abis superficial.

Suprafața, aparența, acesta este spațiul seducției. Puterii ca stăpânire a universului sensului, i se opune seducția ca stăpânire a domeniului aparentului. Evităm bucuroși aparențele și veghem asupra profunzimii sensului. Aceasta este legea: orice ființă, orice lucru trebuie să vegheze cu pasiune asupra sensului său și să îndepărteze aparențele ca fiind malefice. Seducția este blestemată (însă farmecul său nu provine nicidecum din asta).

În aceste condiții, numai puține lucruri acced, și numai arareori, la aparența pură și doar aceste lucruri sunt seducătoare. Toată strategia seducției constă în a aduce lucrurile la aparența pură, în a le face să strălucească și să se epuizeze în jocul aparenței (dar acest joc își are regula sa, ritualul său posibil riguros). Suntem supuși necesității de a "pro-duce" lucrurile, în sens literal, căci ele s-au scufundat sub impactul sensului, trebuie deci să le aducem la suprafață și să le facem să reapară în ordinea vizibilului. Secretul nu mai înseamnă deci nimic

pentru noi, este bun doar ceea ce e vizibil. Astfel încât putem concepe o lume în care e de ajuns să seducem lucrurile sau să le facem să se seducă unele pe altele.

Pretutindeni se caută să se producă sens, să se semnifice și să se facă vizibilă lumea. Dar pericolul ce ne amenință nu este lipsa de sens, ci dimpotrivă, sufocarea cu sens și moartea din cauza lui. Tot mai multe lucruri au căzut în prăpastia sensului și tot mai puține lucruri au păstrat farmecul aparenței.

Există ceva secret în aparențe, tocmai pentru că ele nu se pretează la interpretare. Ele rămân insolubile și indescifrabile. Strategia inversă, cea a întregii mișcări moderne, este cea a "eliberării" sensului și a distrugerii aparențelor. A veni de hac aparențelor a fost întotdeauna trăsătura esențială a revoluțiilor. Nu-mi exprim aici vreo nostalgie reacționară. Încerc pur și simplu să regăsesc un spațiu al secretului, seducția nefiind decât ceea ce face să circule și să se miște aparența ca secret.

Există ceva mai seducător decât secretul? Am spus deja același lucru despre provocare și despre vorba de duh, dar tocmai: toate acestea fac parte din constelația seducției. După cum seducția este o provocare adresată ordinii producției, tot așa secretul este o provocare adresată ordinii adevărului și a cunoașterii.

Nu este vorba aici de un lucru ținut secret, căci

acesta nu ar face decât să supraexcite voința de cunoaștere și nu ar înceta să apară sub auspiciile vreunui adevăr. Or adevărul nu are nimic seducător. Seducător este numai secretul care circulă, nu ca sens ascuns, ci ca regulă a jocului, ca formă inițiativă, ca pact simbolic, fără ca vreo cheie de interpretare sau vreun cod să-l dezvăluie. Nu există, de altfel, nimic de revelat – și nu vom spune-o niciodată îndeajuns: **NU EXISTĂ NICIODATĂ NIMIC DE PRO-DUS**. În ciuda întregului său efort materialist, producția rămâne o utopie. Putem noi să ne epuizăm materializând lucrurile, făcându-le vizibile, nu vom suprima niciodată secretul – acesta este paradoxul unei producții care și-a greșit finalitatea și care nu poate deci decât să se exacerbeze ea însăși într-o neputință stranie. Nici chiar protagoniștii secretului nu l-ar putea trăda, pentru că el nu este decât actul ritual de complicitate, de împărtășire a absenței de adevăr, de împărtășire a aparențelor. În seducție, noi regăsim exercițiul acestei împărtășiri și plăcerea profundă care îl însoțește.

Astfel, la Kierkegaard (*Jurnalul unui seducător*), tânăra fată este o putere enigmatică, iar procesul de seducere este rezolvarea enigmatică a acestei puteri, fără ca secretul să fie vreodată suprimat din ea. Secretul, dacă ar fi suprimat, ar fi sexul, sexualitatea ar fi ultimul cuvânt al acestei istorii, dacă ea ar avea unul. Dar el nu există, și

aici psihanaliza se înșeală și ne înșeală și pe noi. Seducția rămâne, dincolo de sfârșitul istoriei, adică dincolo de determinarea sexului și a adevărului său, un duel și o rezolvare enigmatică.

Ne putem imagina în acest fel că, în seducția amoroasă, celălalt este locul secretului tău – el este cel care deține, fără să știe, ceea ce ție nu-ți va fi dat niciodată să știi. El nu este deci (ca în dragoste) locul asemănării tale, nici tipul ideal a ceea ce ești, nici idealul ascuns a ceea ce-ți lipsește, ci locul a ceea ce-ți scapă, locul prin care îți scapi ție însuți și adevărului tău. Seducția nu este locul dorinței (deci al alienării), ci al vârtejului, al eclipsei, al apariției și dispariției, al licăririi ființei. Ea este o artă a dispariției, în timp ce dorința este întotdeauna o dorință de moarte.

Secretul nu este niciodată refulatul. El nu este "tot ceea ce nu știi și ai dori să afli despre tine însuți și despre sex" (Woody Allen), el este ceea ce nu mai ține de adevăr. Ceea ce, în exces de sine, se retrage din sine, plonjează în secret și absoarbe tot ceea ce îl înconjoară. Vertij puternic contagios: seducția trece prin plăcerea subtilă pe care o resimt ființele și lucrurile de a rămâne secrete *în chiar semnul lor* – în vreme ce adevărul trece prin pulsiunea obscenă de a forța semnele să spună totul.

Seducția nu numai că se mișcă în jurul regulii

fundamentale – ea ESTE regula fundamentală și nu există decât dacă nu este niciodată spusă. Vezi provocarea, care este inversul și caricatura seducției. Ea spune: "știu că vrei să fii sedus și eu te voi seduce." Nimic mai rău decât a trăda această regulă secretă. Nimic mai puțin seducător decât un surâs sau o conduită provocatoare, pentru că ele presupun că n-am putea fi seduși în mod natural și că ar fi nevoie de un șantaj pentru aceasta sau de o declarație de intenții: "Lasă-mă să te seduc".

Seducția nu este dorință: ea este ceea ce se joacă cu dorința și se joacă de-a dorința. Ceea ce eclipsează dorința, ceea ce o face să apară și să dispară, ceea ce ridică aparențele în fața ei pentru a o grăbi către propriul ei sfârșit. Brahma a creat la început, din propria sa substanță imaculată, o zeiță cunoscută sub numele de Sharatuya. Când văzu acea superbă fată născută din propriul său corp, Brahma se îndrăgosti de ea. Sharatuya (cea cu o sută de forme) se îndepărtă spre dreapta pentru a-i evita privirea, dar în acea parte apărură imediat un cap pe trupul zeului. Iar când Sharatuya se întoarse către stânga și trecu în spatele lui, alte două capete apărură. Ea se înălță spre cer: un al cincilea cap se formă. Brahma zise atunci fiicei sale: "Să dăm naștere la tot felul de creaturi însuflețite, de oameni, de suras, de asuras." Auzind aceste cuvinte, Sharatuya reveni pe pământ.

Brahma o luă de soție și se retraseră într-un loc secret, unde au rămas amândoi vreme de o sută de ani divini.

Strategie a absenței, a eschivei, a metamorfozei. Virtualitate de substituire nelimitată, de înlănțuire fără referință. A deruta, a pune capcane care risipesc evidențele, care strică ordinea lucrurilor și ordinea realului, care strică ordinea dorinței. A deplasa ușor aparențele pentru a atinge miezul gol și strategic al lucrurilor. Aceasta este strategia artelor marțiale orientale: să nu-ți fixezi niciodată frontal adversarul sau arma lui, să nu te uiți niciodată la el, ci alături, în punctul gol din care se lansează și să lovești acolo, în miezul gol al actului, în miezul gol al armei. La fel și pentru măcelarul lui Zhuang-Zhe: să nu te uiți niciodată la animal, să elimini evidența corpului animalului, pentru a ajunge la golul interstițial care articulează organele și a împlânta acolo cuțitul.

La fel și cu dorința în seducție: să nu iei niciodată inițiativa dorinței, după cum nici cea a atacului. Cel care atacă primul este pierdut, cel care dorește primul este pierdut. Să nu opui niciodată dorința ta dorinței celuilalt, ci să țintești alături, în ciuda aparențelor, sau să-l prinzi în propria lui capcană. Pentru seducție, dorința nu există. Ca și hazardul pentru jucător. El este, cel mult, ceea ce face posibil jocul: o miză. El este ceea ce trebuie să fie sedus,

la fel ca toate celelalte, ca Dumnezeu, ca legea, ca adevărul, ca inconstientul, ca realul. Toate aceste lucruri nu există decât în acel scurt moment în care le conjurăm să existe, ele nu există decât prin sfidarea pe care le-o adresăm, prin seducție adică, cea care deschide în fața lor această prăpastie sublimă, în care ele se vor prăbuși neîncetat, într-o ultimă licărire de realitate. Dacă stăm și ne gândim bine, noi înșine nu existăm decât în acest scurt moment în care suntem seduși — indiferent de către cine: un obiect, un chip, o idee, un cuvânt, o pasiune.

Aceasta este atracția corpului negru al seducției. Lucrurile par să-și urmeze adevărul lor liniar, linia lor de adevăr, dar ele își ating apogeul în altă parte, în ciclul aparențelor. Lucrurile se vor drepte, asemeni luminii într-un spațiu ortogonal — dar ele au toate o curbură secretă: seducția este cea care urmează această curbură secretă și o accentuează ușor, până când, urmându-și propriul lor ciclu, ele cad în acest abis superficial în care se descompun.

Rare sunt lucrurile care ajung la aparența pură. Și totuși, se poate spune că seducția este dimensiunea ineluctabilă a oricărui lucru. Nu e nevoie să-l punem în scenă ca strategie. Lucrurile se inițiază de la sine în

această regulă fundamentală, în această convenție superioară care prescrie o altă miză decât realul. Suntem cu toții, asemeni tuturor sistemelor, dornici să ne depășim propriul nostru principiu de realitate și să ne refractăm într-o altă logică.

Astfel, în joc, banul este *sedus*: el este deturnat de la legea valorii și se transformă într-o substanță de supralicitare și de provocare. Astfel, dorința devine miza unui alt joc care o depășește și în care protagoniștii dorinței nu sunt decât figuranți. Astfel, legea morală însăși poate fi sedusă: în perversiune, ea participă ca element tactic într-un spațiu ritual și ceremonial. Perversiunea face să funcționeze legea morală ca și convenție pură, iar divinul ca artificiu diabolic.

Principiul reversibilității, care este și cel al magiei și al seducției, se exprimă în obligația ca tot ceea ce a fost produs să fie distrus, ca tot ceea ce apare să dispară. Noi am uitat arta dispariției (arta ca atare a fost mereu o puternică pârgă de dispariție — putere a iluziei și a renegării realului). Saturați de modul de producție, trebuie să regăsim căile unei estetici a dispariției. Seducția este una dintre ele: ea este ceea ce ne rătăcește, ceea ce ne abate din drum, ceea ce face ca realul să se reîntoarcă în marele joc al simulacrelor, ceea ce face ca ceva să apară și să dispară. Aproape că ar putea fi semnul unei

reversibilități *originare* a lucrurilor. S-ar putea afirma că înainte de a fi fost produsă, lumea a fost sedusă, că ea nu există, la fel ca toate lucrurile și ca noi înșine, decât fiind sedusă. Stranie precedentă, ce plânează și astăzi asupra întregii realități: lumea a fost dezmințită și deturnată *la origine*. Îi este imposibil să se verifice sau se reconcilieze vreodată cu sine, deoarece a fost deturnată de la origini. Negativitatea istorică nu este decât o pioasă versiune a lucrurilor. Cu adevărat diabolică este doar deturnarea originară. Utopiei Judecății de Apoi, complementară cu cea a botezului originar, i se opune vârtejul simulării, extazul luciferic al excentricității originii și sfârșitului. Întreaga noastră antropologie morală, de la creștinism la Rousseau, de la păcatul originar la inocența originară, este falsă. Ceea ce trebuie substituit păcatului originar, nu este nici mântuirea finală, nici inocența, ci *seducția originară*. Omul nu este nici vinovat, nici nevinovat – el este sedus și seduce. Vinovat sau nevinovat, este statutul său de subiect – sedus și seducător, este destinul său de obiect, destinul său obiectiv. Nu e greu să-ți dai seama cât de maniheistă este această teorie. A evoca seducția, înseamnă a aprofunda destinul nostru de obiect, iar a se atinge de obiect, înseamnă a trezi principiul Răului.

Seducția ar fi deci ineluctabilă, iar aparența

întotdeauna victorioasă. Asistăm, desigur, la o proliferare a sistemelor de sens și de interpretare care vor să deschidă drumul unei operări raționale a lumii. Interpretarea face furori pretutindeni și ea este înzestrată, se pare, cu o violență distructivă – psihanaliza este, în mod sigur, cu teoria sa a dorinței și a refulării, ultimul și cel mai frumos din aceste mari sisteme de interpretare. În același timp, constatăm că toate aceste sisteme sunt împiedicate să producă ceva care ar ține de un adevăr sau de o obiectivitate oarecare. În fond, totul rezidă în această răstălmăcire malefică – imposibilitatea, pentru orice sistem, de a se întemeia în adevăr, de a sparge secretul și de a dezvălui ceva. *Discursul adevărului este pur și simplu imposibil.* El își scapă sieși. Totul își scapă sieși, totul se joacă de-a propriul său adevăr, totul se scapă de partea seducției.

Furia de a dezbrăca adevărul, de a ajunge la adevărul gol, cel care obsedează toate discursurile de interpretare, furia obscenă de a suprima secretul este direct proporțională cu imposibilitatea de a ajunge la el vreodată. Cu cât te apropii mai mult de adevăr, cu atât se îndepărtează mai mult spre punctul omega și cu atât crește mai mult furia de a ajunge la el. Dar această furie nu face decât să dovedească eternitatea seducției și neputința de a-i veni de hac.

Sistemul actual de disuasiune și de simulare reușește să neutralizeze toate finalitățile, toți referențialii, toate sensurile, dar eșuează când încearcă să neutralizeze aparențele. El controlează autoritar toate procedurile de producere a sensului, dar nu controlează seducția aparențelor. Nici o interpretare nu poate să o cuprindă, nici un sistem nu poate să o abolească. Aceasta e ultima noastră șansă.

Ar exista, în acest sens, o strategie contemporană a seducției. Împotriva proceselor, polițieneste și informatice, de reperare și cadrilare tot mai sofisticate, inclusiv de reperare biologică și moleculară a corpului, împotriva tuturor proceselor de identificare (ce le-au înlocuit pe cele de alienare), de identitate forțată, de detectare și de disuasiune.

Cum să ne machiem?

Cum să ne disimulăm?

Cum să ne lăudăm cu podoaba, cu tăcerea, cu jocul semnelor, cu indiferența într-o strategie a aparențelor?

Seducția ca inventare de stratageme ale corpului, ca machiaj de supraviețuire, ca punere infinită de capcane, ca artă a dispariției și a absenței, ca disuasiune și mai

puternică decât cea a sistemului.

Împotriva autorității teroriste a adevărului și verificării, a reperării și programării care ne înconjoară, seducția este capabilă să reinventeze astăzi puterile malefice pe care le-a ridicat împotriva lui Dumnezeu și a moralei, puterile artificiei și ale Geniului Rău al disimulării și absenței, al provocării și al reversiunii pe care ea le-a încarnat dintotdeauna și pentru care a fost blestemată. Seducția rămâne forma fermecată a părții blestemate

De la sistemul obiectelor la destinul obiectului

"Exotismul esențial este cel
al Obiectului pentru subiect."

VICTOR SEGALEN

Într-un prim moment, simularea, trecerea generalizată la cod și la valoarea-semn, este descrisă în termeni critici, în lumina (sau în umbra) unei problematice a alienării. Mai este pusă în cauză, cu argumente semiologice, psihanalitice și sociologice, societatea spectacolului și denunțarea ei. Subversiunea este apoi căutată în transgresiunea categoriilor economiei politice: valoare de întrebuințare, valoare de schimb, utilitate, echivalență. Referenții acestei transgresiuni vor fi noțiunea de cheltuire la Bataille și cea de schimb-dar la Mauss, consumarea și sacrificiul, adică încă o versiune antropologistă și antieconomistă, în care critica marxistă

a capitalului și a mărfii se generalizează într-o critică antropologică radicală a postulatelor lui Marx. În Schimbul Simbolic și Moartea, această critică trece dincolo de economia politică: moartea devine figura însăși a reversibilității (adică a unei răsturnări a tuturor codurilor și opozițiilor distinctive care întemeiază sistemele dominante: cea dintre viață și moarte în primul rând - cu excluderea morții - cea dintre subiect și obiect, dintre semnificant și semnat, dintre masculin și feminin). Transgresiunea codului este reversiunea termenilor opuși și deci a diferențelor calculate care întemeiază privilegiul unui termen asupra celuilalt. Simbolicul este figura acestei reversiuni și deci figura oricărei revoluții posibile: "Revoluția va fi simbolică sau nu va fi deloc." În ordinea limbajului, poezia este această reversibilitate a fiecărui termen al discursului, ex-terminarea lui, descrisă de Saussure în "Anagrame". Mișcarea este deci cea a restituirii unei ordini simbolice, asimilată unei autenticități superioare a schimburilor, împotriva unei ordini a simulării, adică a unui sistem de opoziții distinctive guvernând un sens aflat sub control.

Dublă spirală ce duce de la Sistemul Obiectelor la Strategiile Fatale: cea a cotiturii generalizate către o sferă a semnelor, a simulacrului și a simulării și cea a reversibilității tuturor semnelor în umbra seducției și a

morții. Cele două paradigme se diversifică de-a lungul acestei spirale fără a-și schimba poziția antagonistă. De o parte: economia politică, producția, codul, sistemul, simularea - de cealaltă: potlatch, cheltuirea, sacrificiul, moartea, femininul, seducția și, în ultimul rând, fatalul. Totuși, amândouă au suferit o inflexiune considerabilă: simulacrele au trecut din al doilea în al treilea ordin, de la dialectica alienării la vârtejul transparenței. Simultan, după Schimbul Simbolic și odată cu Seducția, visul se pierde într-o transgresiune, într-o subversiune posibilă a codurilor, nostalgia se pierde într-o ordine simbolică oarecare, venită din adâncul societăților primitive sau din alienarea noastră istorică. Odată cu Seducția, nu mai există referent simbolic pentru provocarea semnelor și pentru provocarea prin semne, nu mai există obiect pierdut, nici obiect regăsit, nici dorință originală, *obiectul însuși ia inițiativa reversibilității*, inițiativa seducerii și deturnării - o altă înlănțuire este determinantă, nu cea a ordinii simbolice (care este cea a unui subiect cu un discurs), ci cea, pur arbitrară, a unei reguli a jocului. Jocul lumii este cel al reversibilității. În centrul lumii, nu se mai află dorința subiectului, ci destinul obiectului.

Nu totul se reduce la dialectica dorinței în societățile capitaliste. Căci semnele, ca să revenim la ele, dacă au la origine o destinație, au și un destin. Iar destinul semnelor este de a fi smulse destinației lor, dezmințite, deplasate, derivate, recuperate, seduse. E destinul lor, în sensul de ceea ce li se întâmplă întotdeauna, e destinul nostru, în sensul de ceea ce ni se întâmplă întotdeauna. Acest lucru e profund imoral. Există în orice reversibilitate ceva imoral, ce provine dintr-o ironie superioară. Această temă este foarte puternică în toate mitologiile și culturile diferite de a noastră. Noi am privilegiat în sistemele noastre ireversibilitatea timpului, a producției și a istoriei. Dar pasionant este numai ceea ce dezmințe această atât de frumoasă ordine a ireversibilității timpului și a finalității lucrurilor.

Transgresiunea nu este imorală, dimpotrivă. Ea reconciliază legea cu ceea ce ea interzice, este jocul dialectic al binelui și răului. Reversibilitatea însă nu este o lege, ea nu întemeiază o ordine simbolică și nu se transgresează mai mult decât o ceremonie sau decât regulile unui joc. În reversibilitate, nici timpul nu se reconciliază cu sfârșitul său, nici subiectul cu finalitatea sa. Nu există Judecată de Apoi pentru a despărți Binele de Rău și pentru a reconcilia lucrurile cu esența lor.

Împotriva tuturor esoterismelor pioase și dialectice, prin care subiectul cultivă principiul propriului său sfârșit,

trebuie să afirmăm acest Exoterism radical, reflectare a Exotismului esențial al lui Segalen, care este cel al Obiectului pentru subiect, și despre care el spune: "Dacă savoarea crește în funcție de diferență, ce este mai savuros decât opoziția dintre ireductibili, decât șocul contrastelor eterne?" Împotriva tuturor interiorităților, trebuie să redeșteptăm această Externalitate, această putere exterioară care, dincolo de principiul final al subiectului, instaurează reversibilitatea fatală a Obiectului. Trebuie să redeșteptăm principiul Răului.

Este singurul echilibru în situația noastră actuală. Căci societățile noastre au depășit, cu ajutorul sensului, al informației și al transparenței, punctul-limită care este cel al extazului permanent: extazul socialului (masa), al corpului (obezitatea), al sexului (obsценitatea), al violenței (teroarea), al informației (simularea). În fond, dacă epoca transgresiunii s-a sfârșit, e pentru că lucrurile însele și-au transgresat propriile limite. Dacă nu mai putem reconcilia lucrurile cu esența lor, e pentru că ele și-au ridiculizat, și-au întrecut propria lor definiție. Într-adevăr, ele s-au transformat în mai social decât socialul (masa), în mai gras decât grasul (obezul), în mai violent decât violentul (teroarea), în mai sexual decât sexul (pornografia), în mai adevărat decât adevăratul (simularea), în mai frumos decât frumosul (moda).

Or, mai frumos decât mine, tu mori, mai adevărat decât mine, tu mori, mai real decât mine, tu simulezi și mai simulat decât mine, tu mori. Teoriei critice trebuie deci să-i substituim o teorie fatală, desăvârșind această ironie obiectivă a lumii.

E cu atât mai straniu să vedem universul nostru sortit fatalității, nu transcendente, ci imanente chiar proceselor noastre, suprafuziunii lor, supramultiplicării lor, fatalității imanente banalității noastre, care este și indiferența lucrurilor față de propriul lor sens, indiferența efectelor față de propria lor cauză. Toate acestea creează o situație originală, cea a unui geniu rău însuflețit de o strategie tăcută – nu ironia subiectului față de o ordine obiectivă, ci ironia obiectivă a lucrurilor prinse în propriul lor joc – nu travaliul istoric al negativului, ci travaliul dedublării și al ridicării la putere, după cum se poate vedea în *Witz*, care este echivalentul pentru limbaj al acestei strategii fatale.

Witz - ul este un mod pentru limbaj de a se preface mai prost decât este, de a-și scăpa propriei sale dialectici și înlănțuirii sensului pentru a se lansa într-un proces de contiguitate delirantă, în instantaneitatea și contiguitatea pură, în obiectualitatea pură. Geniul rău al limbajului constă în a se face obiect acolo unde te aștepți la subiect și sens. *Witz* - ul este această predestinare a limbajului la

non-sens din momentul în care el se prinde în propriul său joc. Există o pasiune în acest joc, o *pasiune de obiect*, ce ar putea să ne facă să redescoperim o putere estetică a lumii, dincolo de peripețiile și pasiunile subiective.

Banalitatea însăși redevine miraculoasă, această banalitate despre care Heidegger spunea că este a doua cădere a Omului, după cea în Păcatul Originar. Ea este fatalitatea lumii moderne și dacă ține de miracol, e pentru că se aprofundează până la a deveni provocare la adresa realității însăși.

Împotriva viziunii banale (convenționale și religioase) a fatalului, trebuie să impunem o viziune fatală a banalului. Doar la extremele acestei monotonii, ale aceste insignifiante și indifferențe a sistemelor noastre apar secvențe, derulări, procese care nu mai țin de ordinea cauzelor și efectelor, o sfidare imanentă față de derularea însăși a lucrurilor. Această sfidare nu este nici religioasă, nici transcendentă, și dacă există aici o strategie, ea nu este a cuiva anume. Este o reversiune imanentă a tuturor eforturilor raționale de structurare și de putere. Atât în comportamentul social al maselor (tăcerea lor, acest exces de tăcere, care nu este deloc ceva pasiv, ci o supralicitare a tăcerii și o strategie a indifferenței), cât și în excrescența producției, în fluctuația necontrolabilă a monedelor, în relațiile obezilor cu propriul lor corp sau chiar în

monotonia existențelor noastre, care este o monotonie de gradul al doilea (datorată *excesului* de sens, de informație și de vizibilitate), totul se petrece aici ca și cum ar exista o voință de sfidare, contrară unei servitudini voluntare, un geniu al indiferenței care s-ar opune cu succes tuturor manifestărilor sensului și diferenței, dar pe care nu l-am putea imputa nici unui grup, nici unei clase, nici unor indivizi. Ceva face masă, ceva se înscrie într-o reversiune potențială care se opune vechii dialectici a lucrurilor, sau mai degrabă care nu are nimic de-a face cu ea. Logică tăcută a excrescenței, a excesului, a deturnării prin exces, a unei reversibilități generalizate care izvorăște din chiar strategiile noastre, din sistemele noastre ajunse la apogeul eficacității lor.

Atât de frumoasele noastre strategii ale istoriei, ale cunoașterii, ale puterii, dispar de la sine. Nu pentru că ar fi eșuat (ele au reușit probabil și prea bine), ci pentru că ating în progresiunea lor un dead point în care energia lor se inversează și în care se devoră, făcând loc unei forme pure și vide, pasionate și extatice. Astfel socialul, în extensiunea sa sistematică, creează condiții fatale pentru socialul însuși. Masele se afundă în indiferența extaziată, în pornografia informației, ele se situează de la sine în centrul sistemului, în punctul inert și orb de unde îl neutralizează și îl anulează: masa profită de informație

pentru a dispărea, informația profită de masă pentru a se îngropa în ea — grozav șiretlic al istoriei noastre (al sfârșitului istoriei noastre), care-i zăpăcește pe sociologi, pe politicieni și pe massmediaticieni. Știința, prin sofisticarea investigației sale, își distruge obiectul: ea este obligată, pentru a supraviețui, să-l reproducă artificial ca model de simulare. Și aici, revanșă a obiectului, care nu se mai oferă decât simulat acțiunii tehnicilor noastre. Se pare că subiectul a pierdut pretutindeni, odată cu giroscopul și referențialii săi, controlul asupra lucrurilor, văzându-se confruntat, acolo unde miza pe continuitatea lor, cu o reversiune a puterilor sale.

Obiectul, lumea s-au lăsat surprinse un moment (un scurt moment în cosmologia generală) de către subiect și știință, dar ele își revin astăzi cu violență și se răzbună (asemeni cristalului!). Aceasta este figura fatalității noastre, cea a unei răsturnări obiective, a unei reversibilități obiective a lumii.

Termenul de fatal nu are nimic fatalist sau apocaliptic. El implică doar această metamorfoză a efectelor (și nu o metafizică a cauzelor) într-un univers, nici determinist, nici aleatoriu, ci destinat unei înlănțuiri de o mai înaltă necesitate, ce conduce lucrurile către un punct de neîntoarcere, într-o spirală care nu mai este cea a producției lor, ci a dispariției lor. Tot ceea ce se

înlanțuie în afara subiectului, deci în spațiul dispariției lui, este fatal. Tot ceea ce nu mai este o strategie umană devine tocmai prin asta o strategie fatală. Dar nu există transcendență pentru această fatalitate și ea nu poate fi invocată din exterior.

Fatalul este întotdeauna o anticipare a sfârșitului în origine, o precesiune a sfârșitului ce are ca efect bulversarea regimului cauzelor și efectelor. O ispită de a trece de partea cealaltă a sfârșitului, de a depăși acest orizont, de a nega această stare mereu viitoare a lucrurilor. Obiectul este însă întotdeauna un *fact implinit*. El este fără finitudine și fără dorință, pentru că și-a atins deja sfârșitul — el este transfinit, într-un fel. Inaccesibil deci cunoașterii subiectului, deoarece nu există cunoaștere a ceea ce și-a dezvăluit întregul său sens, și mai mult decât sensul său, și pentru care nu există utopie, pentru că ea este deja realizată. Prin aceasta este Obiectul o enigmă nesfârșită pentru subiect. Prin aceasta este el fatal.

Dacă complexitatea universului nu ar fi decât ascunsă cunoașterii noastre, ea ar sfârși prin a fi descoperită. Dar dacă universul este o sfidare adresată soluțiilor succesive care sunt propuse, atunci nu au șanse nici măcar ipotezele cele mai subtile. Căci și el se

subtilizează la infinit și se reversibilizează în funcție de știință. El reacționează ca virusii la antibiotice, adaptându-se printr-un șiretlic superior, păstrându-și intactă virulența. Cunoașterea noastră ar face mai bine dacă și-ar revizui obiectivele în funcție de această strategie suplă și antagonistă. Dar fără speranțe, căci dacă știința a încropit o viziune a lumii în termeni de probleme temporar nerezolvate, dar nu insolubile, lumea, la rândul ei, rezistă perfect la orice soluție. Numai cu acest preț acceptă ea, ironic oarecum, să se conformeze ipotezelor.

Dar nu e oare un mister apariția unei alte necesități decât cea a umanului, a unei strategii victorioase a umanului și a subiectului? Nu e oare un mister această fatalitate ironică a obiectului devenit indescifrabil sub presiunea însăși a procedurilor noastre de stăpânire și analiză? Are vreun sens să pariem pe genialitatea Obiectului sau, dimpotrivă această "strategie fatală" nu e decât o eschivare a subiectului, o renegare a realului și un salt în extazul artificial? Cum ar putea subiectul să viseze să sară peste umbra lui și să cadă în tăcerea și destinul perfect al pietrelor, al animalelor, al măștilor, al astrelor, atâta vreme cât el nu poate să se debaraseze de limbaj și de dorință, nici de propria sa imagine, atâta vreme cât obiectul însuși nu există ca atare decât numit și dorit de către subiect?

Un lucru e sigur: dacă devenirea-obiect a subiectului este absurdă, e tot atât de lipsit de sens să visezi la o devenire-subiect a obiectului. Și totuși, aceasta este pretenția întregii științe și conștiințe occidentale. Toată lumea vrea să creadă în devenirea-subiect a lumii și în devenirea-lume a subiectului. Când, de fapt, această subiectivitate este propriu-zis de negândit. Când de fapt lumea este *uluitor de obiectivă*, într-un sens exact opus celui al materialismului și al științei. Subiectul însuși este uluitor de obiectiv, adică inalienabil. Nu își povestește el propria sa fabulă prin limbaj și în oglinda alienării? Dacă nimic nu are finalitate, totul este metamorfoză, totul este propria sa fabulă. Nu există alt sens pentru "destinul Obiectului".

Există o convergență și o divergență radicală între aceste două extreme: de la obiect ca sistem la Obiect ca destin, de la obiect ca structură, ca semn structural, la Obiect ca semn pur, ca și "cristal". Obsesia obiectelor în configurația lor cotidiană consta deja în a trece prin subiect, de a lua prin surprindere dialectica subiectului și a obiectului. Într-o abordare cum era cea a unui structuralism critic, după moda vremii, faptul de a retrace obiectelor determinațiile lor curente (întrebuințare, schimb, funcție, echivalență, proiecție, identificare, alienare) era deja o manieră de a trece de partea cealaltă a oglinzii. Dar

în sfârșit, obiectul mai este somat aici să semnifice, el este termenul pasiv al investigației, el nu este un destin, o provocare, iar cel mai bun lucru pe care îl poate face, într-o asemenea conjunctură, e să se ascundă, după cum bine i s-a lăsat să înțeleagă.

Cu totul altfel este cristalul, Obiectul pur, evenimentul pur, care nu mai are nici început, nici sfârșit și care începe astăzi, probabil, să-și spună povestea. Va începe oare chiar să se răzbune, după atâtea secole de servitudine voluntară? Totul se răstoarnă în enigma unui Obiect înzestrat el însuși cu pasiuni și strategii originale, un obiect presimțit ca geniu rău, mai rău și mai genial, în fond, decât subiectul, opunându-se cu succes, într-un fel de duel nesfârșit, acțiunilor acestuia.

Să ne imaginăm Obiectul sub formă pasională. Căci subiectul nu are monopolul pasiunii – domeniul său rezervat ar fi mai degrabă cel al acțiunii. Obiectul, în schimb, este pasiv în sensul în care el este locul unei pasiuni, obiective, seducătoare și răzbunătoare. Această lume, care a fost mult mai mult interpretată și transformată decât sedusă, caută, poate, să ne seducă ea pe noi, iar această seducție se face, ca și în domeniul uman, cu inteligență și viclenie, cu sfidări și răzbunări. Ceea ce ne-a fost ascuns până acum, este faptul că subiectul a făcut din lume metafora pasiunilor sale. El a colonizat totul, animalul, mineralul, astralul, istoricul, mentalul. Dar obiectul nu este metaforă, el este pasiune pur și simplu.

Iar subiectul nu este, probabil, decât o oglindă în care se joacă și se reflectă pasiunile obiective.

Dacă obiectul ne seduce, el o face în primul rând prin indiferența lui. Pasiunea subiectului este să devină liber, autonom, responsabil, diferit. Obiectul, în schimb, are pasiunea indiferenței. Pasiuni diferențiale, energice, etice și eroice, acestea sunt pasiunile subiectului. Pasiuni indiferențiale, pasiuni inerțiale, acestea sunt pasiunile obiectului. Pasiuni ironice de viclenie, de tăcere, de conformitate, de servitudine voluntară, opuse celor de libertate, de dorință, de transgresiune specifice subiectului. Pasiuni implozive contra pasiunilor explozive. Dar există mai ales, chiar la subiectul însuși, *pasiunea de a fi obiect*, de a deveni obiect – dorință misterioasă căreia nu i-am evaluat deloc consecințele în toate domeniile, politic, estetic, sexual – rățăciți cum suntem în iluzia subiectului, a voinței și a reprezentării lui.

Cristalul se răzbună.

Sfera pasiunilor sufletului, care au alimentat cronica romanească și psihologică vreme de două sau trei secole, s-a îngustat în mod deosebit. Cea a "pulsunilor", care nu a alimentat cronica decât vreme de cincizeci de ani, pare și ea amenințată. Ce mai rămâne? Din tot evantaiul mișcărilor sufletului, se pare că nu mai supraviețuiesc decât două, în aparență contradictorii:

indiferența și nerăbdarea. Ele se opun celor două calități tradiționale ale sufletului: prima, indiferența, se opune aspirației pasionate a sufletului către transcendență — cea de-a doua, nerăbdarea, se opune tradiționalei "răbdări a sufletului", această virtute a supunerii la încercarea lumii. De fapt, acestea nu mai sunt pasiuni ale sufletului, pasiuni subiective — nu mai există subiect al indiferenței sau al nerăbdării — ci sunt pasiuni obiective.

Lumea însăși devine indiferentă, și cu cât devine mai indiferentă, cu atât pare să se apropie mai mult de un eveniment supraomenesc, de un sfârșit excepțional, ce se reflectă în nerăbdarea noastră sporită. Nu numai noi, ci și istoria, evenimentele par supuse efectelor conjugate ale acestei nerăbdări și indiferențe.

Nu eu sunt cel indiferent sau nerăbdător. Lumea pare că vrea să se grăbească, să se exacerbeze, să se impacienteze din cauză încetinelii lucrurilor și ea este cea care cade în același timp în indiferență. Nu mai suntem noi cei care îi dăm sau îi refuzăm un sens transcendând-o sau reflectând-o. Uluitoare este indiferența lumii în această privință, uluitoare indiferența lucrurilor față de noi și pasiunea lor totuși de a se petrece și de a-și amesteca aparențele (stoicii vorbiseră deja foarte bine despre toate acestea).

De ce teoria

În acest punct, limbajul și teoria își schimbă sensul. În loc de a funcționa ca mod de producție, ele funcționează ca mod de dispariție, tot așa cum Obiectul a devenit mod de dispariție a subiectului. Acest joc enigmatic nu mai este cel al analizei: el caută să protejeze enigma obiectului prin enigma discursului.

Teoria nu-și poate propune să fie reflectare a realului, nici să intre cu el într-un raport de negativitate critică. Acesta a fost legământul pios al unei ere prelungite din Lumini și el mai reglează încă astăzi statutul moral al intelectualului. Dar această atât de frumoasă dialectică pare azi dereglată. La ce servește

teoria? Dacă lumea nu poate fi deloc conciliată cu conceptul de real ce i se impune, atunci nu teoriei îi revine, în mod sigur, sarcina de a realiza o asemenea reconciliere; teoria nu face dimpotrivă, decât să o seducă, să smulgă lucrurile din condiția lor, să le oblige la o supra existență incompatibilă cu cea a realului. Și ea susține un asemenea comportament, printr-o autodistrugere profetică. Vorbind de depășirea economicului, ea nu ar putea fi, la rândul său, o economie a discursului. Ea trebuie să devină excesivă și sacrificială pentru a vorbi de exces și sacrificiu. Ea trebuie să simuleze dacă vorbește de simulare și să se folosească de aceeași strategie ca și obiectul său. Dacă vorbește de seducție, teoria trebuie să fie seducătoare și să utilizeze aceleași stratageme. Dacă nu mai are pretenții de adevăr, ea trebuie să ia forma unei lumi din care adevărul s-a retras. Ea devine atunci însuși obiectul său.

Statutul teoriei nu poate fi decât cel al unei sfidări a realului. Sau, mai curând, relația lor este cea a unei asemenea sfidări. Căci realul nu este, fără îndoială, nici el, decât o sfidare a teoriei. Nu o stare obiectivă a lucrurilor, ci o limită radicală a analizei, dincolo de care nimic nu i se mai supune, unde și despre care nu mai este nimic de spus. Dar teoria nu este făcută decât pentru a nu se supune realului, pentru care ea este limita inaccesibilă. Ireconciliere a teoriei cu realul, consecință a ireconcilierii subiectului cu propriile sale scopuri. Toate tentativele de

reconciliere sunt iluzii și sunt sortite eșecului.

Teoria nu se poate mulțumi să descrie și să analizeze, ea trebuie să devină un eveniment în universul pe care îl descrie. Pentru aceasta, e nevoie ca ea să intre în aceeași logică și, mai mult, să o accelereze. Ea trebuie să se smulgă oricărei referințe și să nu-și manifeste orgoliul decât față de viitor. Ea trebuie să opereze asupra timpului, cu prețul unei distorsiuni deliberate a adevărului actual. Pentru asta, ea trebuie să urmeze modelul istoriei. Aceasta a știut să scoată lucrurile din natura lor și din originea lor mitică pentru a le arunca în timp. Astăzi trebuie să le smulgem istoriei și sfârșitului lor pentru a le redescoperi enigma, parcursul lor reversibil, destinul lor.

Teoria însăși trebuie să-și anticipeze propriul destin. Căci trebuiesc prevăzute pentru orice gândire urmări neașteptate. Ea este sortită, oricum, să fie deturnată, pervertită, manipulată. E preferabil deci ca ea să se deturneze singură, să se deturneze din ea însăși. Dacă pretinde la vreun efect de adevăr, ea trebuie să-l eclipseze prin propria sa mișcare. Scrierea este făcută pentru asta. Dacă gândirea nu anticipează această deturnare prin chiar scrierea ei, lumea se va ocupa de asta, prin vulgarizare, spectacol sau repetiție. Dacă adevărul nu se ascunde el însuși, lumea îl va masca sub formele cele mai diverse, printr-un fel de ironie obiectivă sau de răzbunare.

Încă o dată, la ce servește să spunem că lumea *este*

extatică sau că *este* ironică sau că *este* obiectivă ... ea este, atâta tot. La ce servește să spunem că nu este? Ea este oricum. La ce servește să nu o spunem? Ceea ce poate face teoria, este să o provoace să fie mai mult decât este: mai obiectivă, mai ironică, mai seducătoare, mai reală sau mai ireală, știu și eu? Ea nu are sens decât în acest exorcism. Distanța pe care teoria o ia nu mai este cea de recul, ci cea a exorcismului. Ea capătă astfel forță de semn fatal, mai inexorabil decât realitatea și care poate că ne protejează de această realitate inexorabilă și de această obiectivitate a lumii, de această strălucire a lumii care, dacă am fi lucizi, ar trebui să ne înfurie prin indiferența ei.

Să fim stoici: dacă lumea este fatală, să fim mai fatali decât ea. Dacă este indiferentă, să fim mai indiferenți decât ea. Trebuie să învingem lumea și să o seducem printr-o indiferență cel puțin egală cu a ei.

Împotriva accelerării rețelilor și circuitelor, lumea va căuta deci încetineala, inerția. Prin aceeași mișcare, totuși, ea va căuta ceva mai rapid decât comunicarea: sfidarea, duelul. De o parte inerția și tăcerea, de cealaltă, provocarea și duelul. Fatalul, obscenul, reversibilul, simbolicul nu sunt concepte, deoarece nimic nu distinge ipoteza de aserțiune: enunțarea fatalului este fatală, și ea, sau nu este. În acest sens, e vorba de un discurs din care adevărul s-a retras (cum retragi un scaun de sub cineva care vrea să se așeze).

de mai cinic, cea a ceteroromni? Dacă politica ar fi un
element din ce în ce mai perimat, înlocuit de
vederul terorismului, al lăzii generalitate de ostilități,
indica figura însăși a schimbării imposibile? Dacă toate
aceste mutații nu ar fi, cum creș unii, de o manipulare
a subiecților și opiniilor, ci de o logică fără subiect, în
care opinia s-ar trage în fascinație? Dacă portografia ar
însemna sfârșitul sexualului, ca stare de vreme ce
sexualul, sub forma obsesivului, a cuprins totul? Dacă
seducția ar succeda dorinței și dragostei, adică și aici
dominația obiectului ar succeda celei a subiecției? Dacă
strategia ar înlocui etica psihologică? Dacă nu ar mai
exista un alt comportament posibil decât cel de a învăța.

Și dacă realitatea s-ar dizolva sub ochii noștri? Nu
în neant, ci în mai real decât realul (triumful
simulacrelor)? Și dacă universul modern al comunicării,
al hipercomunicării ne-ar fi aruncat, nu în non-sens, ci
într-o enormă saturare de sens, consumându-se din
succesul său - fără joc, fără secret, fără distanță ? Dacă
toată publicitatea ar fi apologia, nu a unui produs, ci a
publicității? Dacă informația nu ar mai trimite la un
eveniment, ci la promovarea informației însăși ca
eveniment? Dacă Istoria nu ar mai fi decât o memorie fără
trecut, acumulativă și instantanee? Dacă societatea noastră
nu ar mai fi cea a "spectacolului", cum se spunea în 68,

ci, mai cinic, cea a ceremoniei? Dacă politica ar fi un continent din ce în ce în ce mai perimat, înlocuit de vertijul terorismului, al luării generalizate de ostatici, adică figura însăși a schimbului imposibil? Dacă toate aceste mutații nu ar ține, cum cred unii, de o manipulare a subiecților și opiniilor, ci de o logică fără subiect în care opinia s-ar risipi în fascinație? Dacă pornografia ar însemna sfârșitul sexualului ca atare, de vreme ce sexualul, sub forma obscenului, a cuprins totul? Dacă seducția ar succeda dorinței și dragostei, adică și aici dominația obiectului ar succeda celei a subiectului? Dacă strategia ar înlocui atunci psihologia? Dacă nu ar mai exista un alt comportament posibil decât cel de a învăța, ironic, să dispari? Dacă nu ar mai exista fracturi, linii de fugă, și rupturi, ci doar o suprafață plină și continuă, fără profunzime, neîntreruptă? Și dacă toate acestea nu ar fi nici entuziasmante, nici disperante, ci fatale?

Cuprins

Extazul comunicării	7
Ritualurile transparenței	21
Metamorfoză, metaforă, metastază	35
Seducția sau abisurile superficiale	44
De la sistemul obiectelor la destinul obiectului	60
De ce teoria	75

pro virtute et scientia

ISBN 973-9204-28-7

312397

10.000.